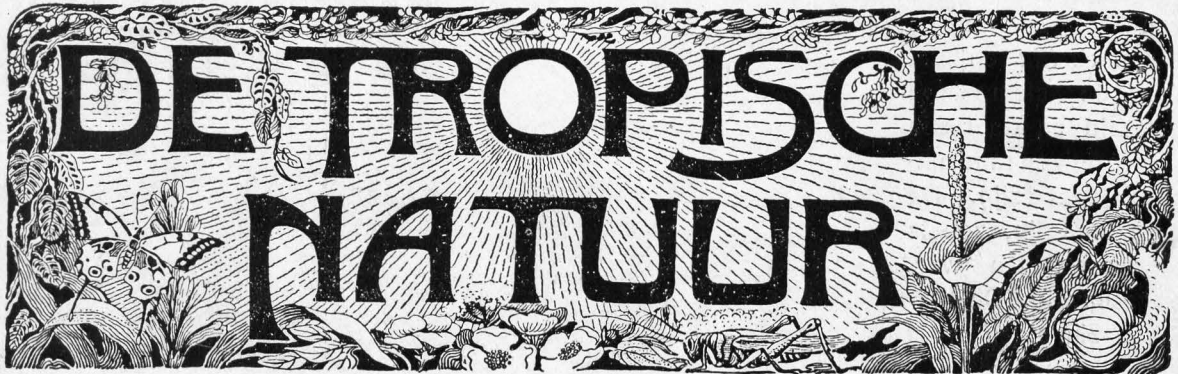

Redactie:

J. W. A. VAN WELSEME, *Lembang (Preanger-
Regentschappen).*
C. A. BACKER, *Buitenzorg.*
S. LEEFMANS, *Buitenzorg.*

Levend en Dood Materiaal:

C. A. BACKER, *Buitenzorg.*

Vaste Medewerkers:

Dr. W. DOCTERS VAN LEEUWEN.
P. A. OUWENS.
J. SYBRANDI.
EDW. JACOBSON.

Correspondent voor Nederland:

Prof. Dr. W. ROEPKE, *Wageningen.*

Prijs per jaar f 8.50 — Leden der N. I. N. H. V. ontvangen het Tijdschrift gratis.

JAVAANSCH E ARISTOLOCHACEEËN.

De derde Javaansche soort is ook zeer zeldzaam. In Febr. 1914 werd ze door den heer LÖRZING in een donker ravijn op den Willis op $\pm$ 1200 M zeehoogte ontdekt. In 's Lands Plantentuin wordt een exemplaar gekweekt, dat op Noesa Kambangan zou ingezameld zijn. Andere groeiplaatsen zijn mij niet bekend.

Deze soort (fig. 14) is terstond kenbaar aan haar diep 3-deelige bladeren, waarnaar ze *A. tripartita*, d. i. de 3-deelige, is genoemd. Zij is verwant aan *A. Tagala*, maar de tot onvertakte of eenmaal gevorkte, ten slotte vrij lange schichten vereenigde bloemen zijn aanmerkelijk grooter, donkerpurper, van buiten geheel kaal. De bouw der stempelzuil komt volkomen overeen met dien bij *A. Tagala*, de vruchten zijn zwak geribd en ongesnaveld. De plant bloeit in den Botanischen Tuin zeer rijk, doch levert slechts een gering aantal vruchten. Van de bestuiving is niets bekend.

De vierde Javaansche *Aristolochia*-soort (fig. 15) werd reeds driekwart eeuw geleden (Febr. 1845) door ZOLLINGER op aan het strand gelegen rotsen in het Watangan-gebergte, even ten O. van Poeger ontdekt en in Oct. 1895 door Dr. S. H. KOORDERS in dezelfde streek teruggevonden. Elders werd zij nog niet aangetroffen. Door MIQUEL werd zij ter eere van den ontdekker *A. Zollingeri* genoemd. De bloeiwijzen zijn bijna schermvormig en bestaan uit een gering aantal, doorgaans 1—4, bloemen. Het bloemdek is donkerpurper, overigens weten we van de bloemen niets, doch het is bijna zeker, dat ze in bouw

overeenkomen met die van *A. Tagala* en *A. tripartita* en dat dus de stempelzuil gesteeld en door een ringvormigen rand omgeven zal zijn. De vruchten zijn, zooals te verwachten was, ongesnaveld. De bladeren zijn eigenaardig van vorm: ze zijn meerendeels naar boven verbreed met stompen of afgeronden top, de voet is pijlvormig met sterk uiteenwijkende, afgeronde lobben. Van boven zijn de bladeren kaal, van onder op nerven en aderen vrij dicht afstaand kort-harig; in het geheel zijn ze 4 – 10 cM lang, $2\frac{1}{2}$ – 7 cM breed. Wie op Java deze soort of een der voorgaande of een nieuwe ooit vinden mocht, zal den Botanist voor de Java-flora te Buitenzorg met toezending van een exemplaar zeer verplichten.

Wie verstand van vlinders heeft, kan met behulp dier kennis soms uitmaken of er *Aristolochia*'s bij hem in de buurt moeten voorkomen. Er is een mooie, zwart-met-roode *Papilio*-soort (*P. Aristolochiae*), waarvan de rups, voor-

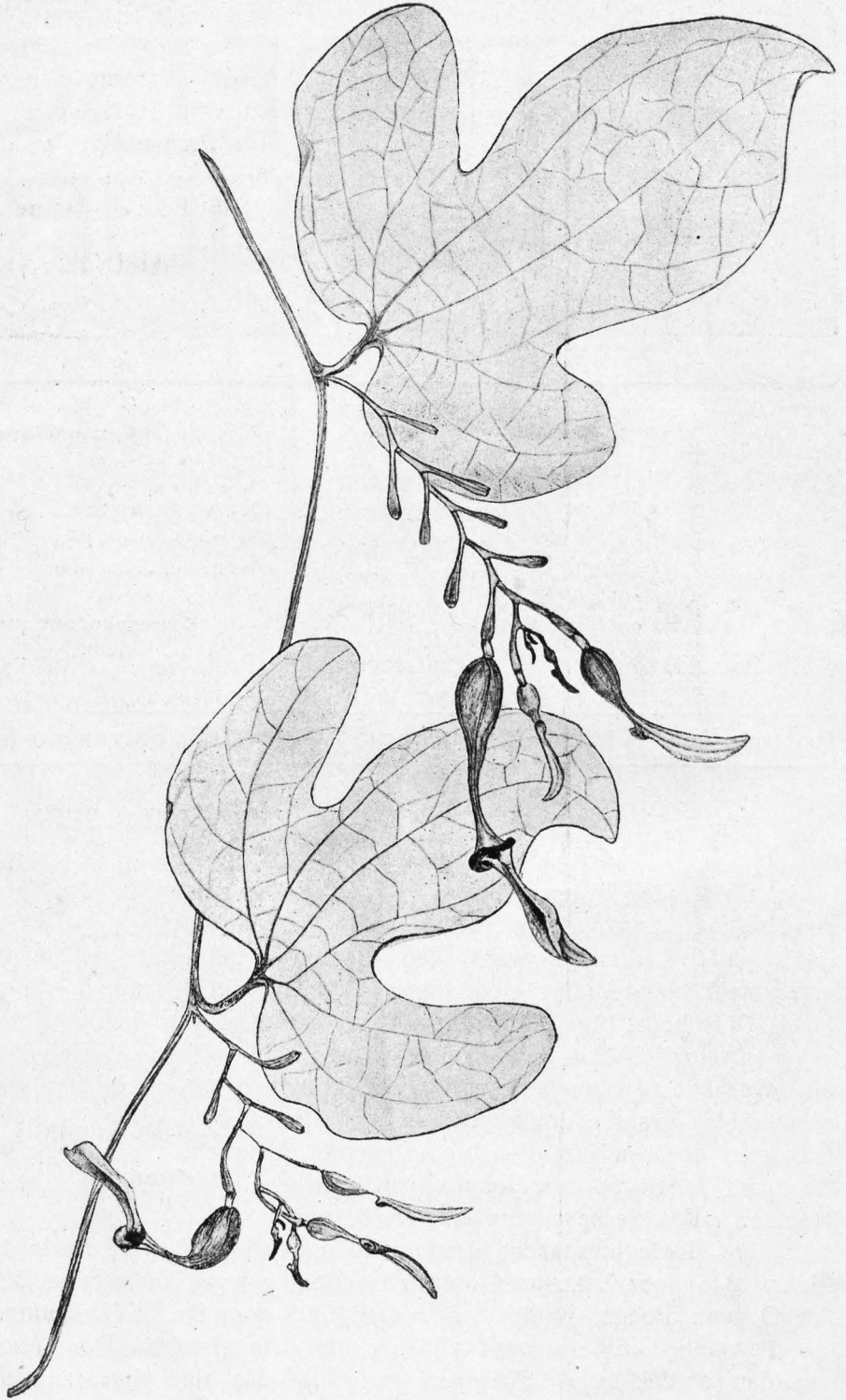

Fig. 14. *Aristolochia tripartita*

zoover bekend, uitsluitend op *Aristolochia*'s leeft. LEEFMANS heeft zich bereid verklaard in een der eerstvolgende nummers wat over dien vlinder te vertellen,

Ten slotte geven we hieronder een tabel, waarmede men de van Java bekende, in het wild groeiende of gekweekte soorten der *Aristolochiaceeën* zal kunnen determineeren. Mocht de tabel hier of daar niet kloppen, dan zal ik daarvan gaarne bericht ontvangen.

ARISTOLOCHIACEAE.

Pijpbloemachtigen.

Bloemen ♂, alleenstaand of in meerbloemige bloeiwijzen. Bloemdek enkelvoudig, gekleurd, vergroeidbladig, actinomorf of zygomorf. Meeldraden bij de op Java voorkomende soorten 6, aan den voet of geheel met den stijl of den stempel vergroeid tot een zuil, de stempelzuil. Vruchtbeginsel onderstandig, 4-6-hokkig. Stijl of stempel bij de Javaansche soorten 3-6-lobbig of deelig. Vrucht een met kleppen openspringende doosvrucht of niet openspringend, steeds veelzadig. Bladeren verspreid, gaaf of meer of minder diep gelobd of gedeeld, overigens gaafrandig. Steunbladen ontbrekend; vaak echter draagt een okselstandige zijtak aan zijn voet 1-2 kleine, niervormige, steunbladachtige blaadjes. Kruiden of heesters.

1. Bloemdek actinomorf, recht. Meeldraden alleen aan den voet met den stijl vergroeid, helmknoppen dus vrij van den stijl. Vruchtbeginsel 4-hokkig. Stempels bij de Javaansche soort 3, zelden 4. Vrucht vierkant, bij de Javaansche soort niet openspringend. Stengels opgericht of opstijgend. 1. **Apáma.**

Bloemdek zygomorf, meer of minder sterk gekromd. Meeldraden geheel met den stijl vergroeid, de helmknoppen dus niet vrij van den stijl. Vruchtbeginsel 6-hokkig, stempelslobben 3 of 6. Vrucht 6-ribbig of 6-lobbig, schotverdeelend 6-kleppig. Stengels bij de Javaansche soorten windend of klimmend. 2. **Aristolóchia.**

1. **Apáma** Lamk.

Bloemen in bijschermen of trosvormige schichten. Bloemdek actinomorf, met klokvormige buis en uitgespreiden, 3-deeligen zoom, na den bloei afvallend. Meeldraden 6-12, in 1 krans om den stijl geplaatst

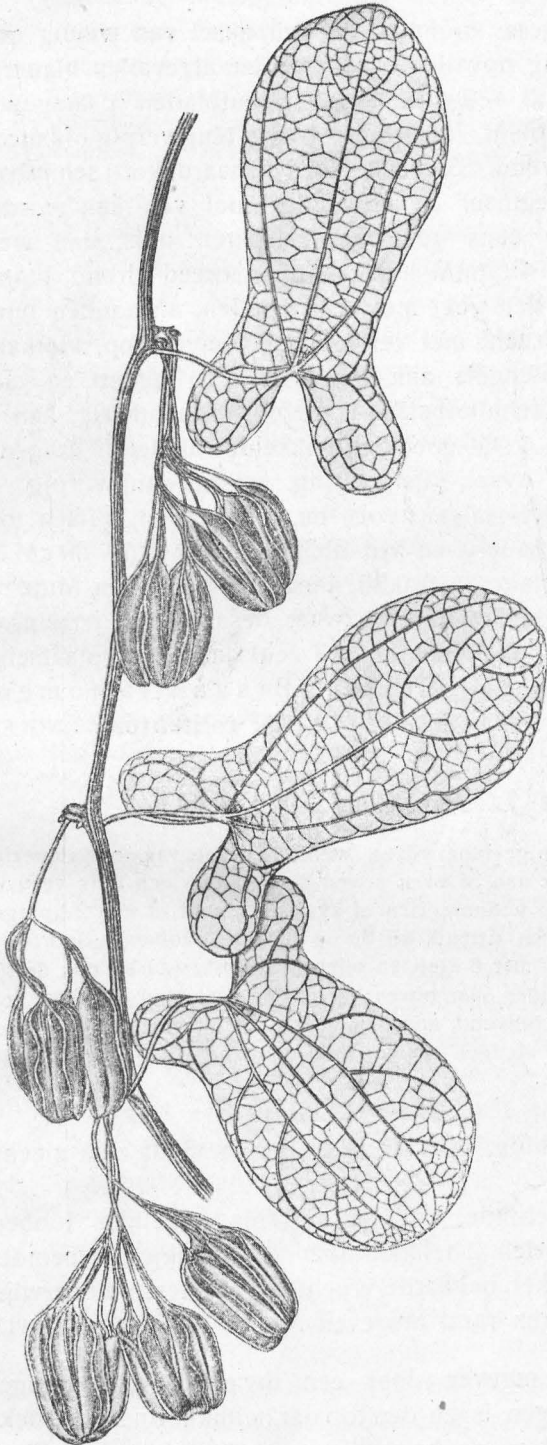

Fig. 15. *Aristolochia Zollingeriana* MIQ.

aan den voet met dezen vergroeid; helmbindsel boven de hokjes verlengd. Vruchtbeginsel lijnvormig, 4-hokkig. Stijl met 3- ∞ -lobbigen top, vrucht lijnvormig, 4-kleppig of niet openspringend. Zaden talrijk, driehoekig of prismatisch. Opgerichte of opstijgende kruiden of heesters.

1. Schichten trosvormig, aan 1—5 der lagere knoopen in den oksel van weinig ontwikkelde bladeren geplaatst, zeer weinig opvallend, vaak onder afgevalen bladeren verborgen, kort gesteeld, zachtharig, 3—9 cM lang. Schutbladen paarsgewijs aan den voet der bloemsteeltjes ingeplant, daardoor 4-rijig, langwerpig of lancetvormig, zachtharig, 3—7 mM lang, blijvend. Bloemsteeltjes behaard, kort, schijnbaar echter vrij lang, doordat het vruchtbeginsel er uitwendig niet van kan worden onderscheiden. Bloemdek behaard, nu eens geel met purperen buis, dan weer geheel geel of geheel purper, buis 3—4½ mM hoog, slippen breed eirond, stomp of kort toegespitst, 5—6 mM lang, aan den voet met een smallen, afstaanden rand. Meeldraden 6, stempels 3, zelden 4. Vrucht met versmalden voet en top, vierkant, 4—5 cM lang, niet openspringend. Stengels aan den voet neerliggend en vaak wortelslaand, daarboven opgericht of schuinopstaand, gevoord, zachtharig, aan of nabij den top 2—3, zeldzamer 1 of 4—5 goed ontwikkelde bladeren dragend. Bladsteel 1—3 cM lang, bladschijf ovaal, langwerpig, eirond-langwerpig of langwerpig-omgekeerd eirond, met hartvormigen voet en stompen of spitsen top, van boven kaal, van onder netvormig geaderd en vrij dicht grijsharig, 7—20 cM bij 3—14 cM. Kruid, aan den voet vaak vertakt. 0,10-0,35. Jan.-Dec. West- en Midden-Java tusschen 30 en 1200 M zeehoogte op niet te zwaar beschaduwde terrein, in bamboe-, djati- en ander bosch, in kampongboschjes, vrij zeldzaam, doch plaatselijk niet zelden talrijk (*Cerámium tomentósum* BL., -*Bragántia tomentósa* BL.). *Kaliwaro*, s, -*Singa dapoer*, j, -*Singa depa*, j . . . **A. tomentósa** ENGLER.

2. *Aristolóchia* L. *Pijpbloem*.

Bloemen zygomorf, alleenstaand of in meerbloemige bloeiwijzen, welke in oksels van nog aanwezige of reeds afgevalen bladeren zijn geplaatst. Bloemdek aan of even boven den voet in een buik verwijd, boven den buik samengeklemd in een hals, welke een actinomorfen of zygomorfen, al of niet 2-lippigen zoom draagt. Stempelzuil 3- of 6-lobbig. Helmknoppen zittend, bij de op Java voorkomende soorten 6. Vruchtbeginsel 6-hokkig, doosvrucht schotverdeeld met 6 kleppen openspringend, waarbij ook de top van het bloemsteeltje in zessen splitst. Kleppen van onder naar boven van elkaar loslatend, met den voet aan den bloemsteel, met den top onderling verbonden blijvend, aan den voet sterk uiteenwijkend. Zaden talrijk, plat, omgeven door een smalleren of brederen vleugel. Opgerichte, windende of met behulp der bladstelen klimmende kruiden of heesters.

1. Stempelzuil duidelijk en regelmatig 6-lobbig. Onder elke lob bevindt zich slechts 1 helmknop, dus 2 hokjes. 2.
Stempelzuil 3-lobbig, met gave of uitgerande, vaak eenigszins ongelijke lobben. Onder elk der 3 hoofdlobben bevinden zich 2 helmknoppen, dus 4 hokjes. Bloemdek sterk gekromd, van binnen kaal, boven het behaarde vruchtbeginsel terstond verwijd. Meeldradenzuil niet door een ringvormigen rand omgeven 12.
2. Stempelzuil aan den voet der lobben omgeven door een dwarsen, ringvormigen rand, die bij jonge bloemen omlaaggeslagen is en den top der helmknoppen overdekt, terwijl hij bij oude bloemen is opgericht en de helmknoppen vrij laat. Bloeiwijzen alle of meerendeels 2- ∞ -bloemig. Bloemdek boven het vruchtbeginsel niet terstond

verwijd. Vruchtbeginsel aan den top versmald in een steel, welke binnen den smallen bloemdekvoet is verborgen en daarmee is vergroeid. Op den top draagt deze steel de stempelzuil, die zich in den buik van het bloemdek bevindt. Doosvrucht hangend, langwerpig rond, met verdikten steel, 6-ribbig, ongesnaveld. Op Java in het wild groeiende soorten. 3.

Stempelzuil niet door een ringvormigen rand omgeven. Bloemen alleenstaand in de bladoksels. Bloemdek boven het vruchtbeginsel terstond verwijd. Gekweekte Amerikaansche soorten, in de nabijheid van botanische tuinen soms min of meer verwilderd. 5.

3. Bladeren diep driespletig-driedeelig, in omtrek breed eirond of dwars ovaal, met wig- of hartvormigen, steeds wigvormig in den steel overgaanden voet, 12—16 cM lang, 16—24 cM breed, de middenslip met breeden of min of meer versmalden voet en stompen of vrij spitsen top, de beide zijslippen sikkelf- of halvemaaenvormig, met afgeronden of stompen top, wijd afstaand of naar de middenslip gekromd. Bloemen in okselstandige, hangende, kale, onvertakte of eenmaal gevorkte, trosvormige schichten. Bloemsteeltjes 2—4 cM lang, vruchtbeginsel ± 1 cM lang, kaal, bloemdek purper, meer of minder sterk gekromd, van buiten kaal, voet 6—10 mM lang, buik $2-3\frac{1}{4}$ cM lang, van binnen, evenals de $2-2\frac{1}{2}$ cM lange hals met vrij lange, gekromde haren bezet, zoom eirond-ovaal, stomp of door een klein spitsje gekroond, $3\frac{1}{4}-4\frac{1}{2}$ cM lang, $2-2\frac{1}{2}$ cM breed, met ten slotte teruggekromde randen. Vrucht zwak geribd, 5—6 cM lang. Klimmende heester. 1,50-10,00. Febr., in 's Lands Plantentuin het geheele jaar door. Alleen op den Wilis op ± 1200 M zeehoogte in een donker oerwoud en mogelijk ook op Noesa Kambangan gevonden. **A. tripartita** BACKER.
- Bladeren niet handvormig ingesneden, aanmerkelijk meer lang dan breed, met hart- of pijlvormigen voet : 4.

4. Bladvoet bij alle of de meeste bladeren pijlvormig, met sterk uiteenwijkende voetlobben, zoodat het blad het breedst is nabij den top dezer lobben, ver beneden de inplanting van den steel. Voetlobben langwerpig rond of omgekeerd eirond, met breed afgeronden top, het boven de lobben gelegen bladdeel soms met evenwijdige randen, meestal echter naar boven verbreed, terwijl de grootste breedte van dit deel boven het midden valt; de top afgerond of stomp. Bladeren van boven kaal, van onder op nerven en aderen vrij dicht afstaand kortharig. in het geheel 4—10 cM lang, $2\frac{1}{2}-7$ cM breed. Bladsteel 25—40 mM lang. Bloemen in kort gesteelde, bijna schermvormige, kale, 1—4-bloemige bloeiwijzen, donkerpurper, overigens onbekend, bloemsteeltjes 2—4 cM lang. Vrucht $2-2\frac{1}{2}$ cM lang. Klimmend kruid. 5,00. Alleen op den G. Watangan aan het Zuiderstrand bij Poeger gevonden, mogelijk ook op Noesa Baroeng. **A. Zollingeriana** MIQ.

Bladvoet hartvormig, met niet of nauwelijks uiteenwijkende, vaak samenneigende voetlobben, zoodat het blad bij of boven de inplanting van den steel het breedst is. Het boven de lobben gelegen bladdeel eirond langwerpig, onder het midden het breedst, top spits toegespitst. Bladeren van boven kaal of bijna kaal, van onder doorgaans onduidelijk behaard, zelden kaal, 7—25 cM bij $3-12\frac{1}{2}$ cM. Bladsteel 15—60 mM lang, vaak gekromd of bochtig. Schichten kort gesteelde, 4- ∞ -bloemig, fijn behaard, zelden kaal, doorgaans 1—4 maal gevorkt. Bloemsteeltjes 6—12 mM

lang. Vruchtbeginsel fijn behaard, bloemdek meestal zwak, zelden sterk gekromd, van buiten fijn behaard, voet 3—5 mM lang, buik nagenoeg bolvormig, 5—6 mM middellijn, vuilgroen-vuilpurper, aan de achterzijde boven het midden met 2 kleine uitstulpingen, in welker binnenzijde een purperen klier is geplaatst, van binnen fijn behaard, hals 10—14 mM lang, van binnen vooral aan den voet behaard, zoom tongvormig met afgeronden, door een spitsje gekroonden top en ten slotte achterwaarts omgebogen randen, 23—30 mM lang, donkerpurper, met bleeken voet. Vrucht krachtig geribd, $2\frac{1}{4}$ — $4\frac{1}{2}$ cM lang. Zaden meestal eenerzijds wrattig. Klimmend kruid, 2,00—8,00. Jan.—Dec. West- tot Oost-Java en Madoera van af de laagvlakte tot op 800 M zeehoogte, in struikwildernissen en secundair bosch, verstrooid, doch op meerdere plaatsen niet zeer zeldzaam. (*A. acuminata* ROXB.,—*A. Roxburghiana* KLOTSCH). *Poejan* j, -*Pradjan*, j. **A. Tagála** CHAM.

5. Bloemdek zeer duidelijk 2-lippig. Onderlip langwerpig of lancetvormig, aanvankelijk buisvormig met samenklevende randen, later gootvormig, van binnen bezet met vele korte, spitse, stijve, afvallende haren. Bovenlip met verbrede bovenhelft. Buik van het bloemdek zoowel met het vruchtbeginsel als met den hals een hoek vormend, van binnen aan den voet behaard en onder de halsopening met 2 groepen korte, witte haren bezet. Hals kort, van binnen met stijve haren bekleed. Volwassen bloemen zeer onaangenaam riekend, meer dan 15 cM lang, van buiten kaal, groengeel, donkerpurper geaderd. Bladeren hart-niervormig, met wijd en ondiep uitgeranden, wigvormig in den steel overgaanden voet en afgeronden, stompen of vrij spitsen top, beiderzijds kaal, van onder blauwgroen, 4-11 cM bij 5-12 cM. Bladoksels vaak met 1-2 kleine, niervormige, stengelomvattende, steunbladachtige blaadjes. 6.
Bloemdek niet 2-lippig 8.
6. Bovenlip 6-9 cM lang, spatelvormig, de verbrede bovenhelft ovaal of langwerpig, 2-4 cM breed. Onderlip 10-15 cM lang. Doosvrucht 7-8 cM lang, krachtig 6-ribbig, ongesnaveld. Links windende heester, 2,00-5,00. Oct., Dec. Inheemsch in West-Indië en Zuid-Amerika, op Java soms als sierplant in tuinen. † **A. ringens** VAHL.
Bovenlip 8-15 cM lang, met smallen voet en cirkelvormige of dwars ovale, 6-14 cM breede bovenhelft. 7.
7. Onderlip 2-5 cM lang, zeer veel korter dan de bovenlip. Links windende heester 3,00-6,00. Inheemsch in Brazilië, op Java soms als sierplant in tuinen. (*A. labiōsa* KER-GAWL).
† **A. cymbifera** MART., var. **labiōsa**.
Onderlip 8-14 cM lang, ongeveer even lang als de bovenlip. Links windende heester, 3,00-20,00. Mei, Juli, Oct. Inheemsch in Brazilië, op Java hier en daar als sierplant in tuinen en aan een boschrand bij Tjibodas (boven Sindanglaja) op ± 1400 M zeehoogte min of meer verwilderd.
† **A. brasiliensis** MART. ET ZUCC.
8. Zoom van het bloemdek langs den rand niet in franjeachtige slippen verdeeld. 9.
Zoom van het bloemdek 15-20 mM middellijn, donkerpurper, met gelen, in vele franjeachtige slippen verdeelden rand, de randslippen 4-6 mM lang, geel met purperen top. Geheele bloemdek van den voet der buis tot den top van den zoom 3-4 cM lang, hals en buik van buiten groengeel, de hals van binnen ijl behaard. Vruchtbeginsel kaal of ijl kortharig, vrucht langwerpig met 6 overlansche voren, 3-4 cM lang. Bladeren hart-niervormig, met afgeronden top, $2\frac{1}{2}$ -10 cM lang en breed, kaal, of van boven ijl kortharig. Klimmend kruid met knolvormigen wortelstok. Oct. Nov. Inheemsch in Brazilië, op Java soms als sierplant in tuinen. † **A. fimbriata** CHAM.
9. Zoom van het bloemdek meer dan 3 cM middellijn. 10.
Bloemdek wijd, zeer sterk gekromd, purper, van buiten kaal, de zoom $1-1\frac{1}{2}$ cM lang, breed eirond, met spitsen, stompen, afgeronden of uitgeranden top, de hals 10-15 mM lang. Vrucht bolvormig-langwerpig rond, gesnaveld, dwars gerimpeld. Bladeren op 1-3 cM lange stelen, lang driehoekig,

met afgeknotten of zeer ondiep uitgeranden voet en nagenoeg gelijkmatig versmalden, vrij spitsen top, met afgeronde voetlobben, beiderzijds kaal, 5-11 cM bij 4-9 cM. Klimmend kruid met dikken wortelstok. Inheemsch in Brazilië, op Java soms als sierplant in tuinen. . † *A. trianguláris* CHAM.

10. Zoom van het bloemdek lang staartvormig toegespitst, zonder den staart 11-16 cM lang, groengeel met purperen vlekken, buik 5-7½ cM lang, hals sterk gekromd, het geheele bloemdek van buiten behaard. Bloemsteel boven den voet met een steelomvattend schutblad. Bladeren hartvormig met vrij diep uitgeranden voet en spitsen top, 6-12 cM bij 5-8 cM, van onder fijn en onduidelijk kortharig, van boven kaal. Links windend kruid met ijl kortharige stengels. Inheemsch in West-Indië op Java soms als sierplant gekweekt. Bloemen naar rottend vleesch stinkend. . † *A. foétens* LINDL.

Zoom van het bloemdek 5-8 cM lang, uitgerand, afgerond of door een hoogstens 1 cM lange spits gekroond, de buik van binnen behaard, het geheele bloemdek van buiten kaal. Bloemsteel boven den voet niet met een stengelomvattend schutblad. Vruchtbeginsel kaal, geribd. Vrucht gesnaveld. Bladeren van onder blauwgroen. Bladoksels al of niet met een niervormig steunbladachtig blaadje. 11.

11. Bladeren aanmerkelijk meer lang dan breed, met smal toegespitsten top en hart-pijlvormigen voet, met afgeronde voetlobben, van onder onduidelijk kortharig, schijnbaar kaal, 7-11½ cM bij 4-8 cM. Buik van het bloemdek $\pm$ 2 cM lang, geelachtig, hals met den buik een bijna rechten hoek makend, $\pm$ 1½ cM lang, van binnen bezet met schuin omlaag gerichte haren, zoom ovaal-langwerpig, kort toegespitst, met trechtervormig verdiepte, heldergele keel, overigens purper, met meer of minder duidelijke lichtere en donkerder vlekken en strepen, 5-7 cM lang, 3-4 cM breed. Vrucht langwerpig met versmalden voet en top, 6-ribbig, zonder den snavel 4½-5½ cM lang. Windend kruid. 2,00-4,00. Nov. Inheemsch in Venezuela, op Java soms als sierplant in tuinen. (*A. picta* KARSTEN).

† *A. panduráta* JACQ.

Bladeren niet meer lang dan breed, vaak zelfs meer breed dan lang, hartvormig-driehoekig, met stompen of afgeronden top, van onder kaal, 2-7 cM bij 2½-8 cM. Buik van het bloemdek 3-3½ cM lang, langwerpig, groenachtig, de hals wat korter, sterk teruggekromd, nagenoeg tegen den buik liggend, van binnen ijl behaard, zoom afgerond of uitgerand, duidelijk gewelfd, 6-8 cM lang, op geelachtigen grond dicht en zeer fraai donkerpurper gevlekt, bij de groene of groengele keel met een groote, halvemaanvormige, donkerpurperen vlek. Vruchtbeginsel aan den top eenzijdig schijfvormig verbreed. Vrucht zonder den snavel 3-5 cM lang. Links windend kruid. 2,00-3,00. Jan.-Dec. Inheemsch in Brazilië, op Java vaak als sierplant in tuinen, dikwijls ten onrechte voor een vleeschetende plant gehouden. † *A. elegans* MASTERS.

12. Bladeren 2-3 maal zoo lang als breed, eirond-langwerpig, met hartvormigen voet en kort toegespitsten, spitsen top, 9-25 cM lang, 4-10 cM breed, van onder vrij dicht bekleed met tamelijk lange, gele of bruine haren, van boven aanvankelijk ijl behaard, geleidelijk kaal wordend, met vele kleine kuiltjes bezet. Bloeiwijzen op het oude hout geplaatst of okselstandig, hangend, 1-2-bloemig, zachtharig. Bloemstelen behaard, nabij den top gekromd, 3-7 cM lang. Vruchtbeginsel $\pm$ 1 cM lang, bloemdek van buiten behaard, buik 2½-3 cM lang; aan den top zeer sterk omgebogen, de hals naar boven geleidelijk verwijd, aan de achterzijde 3-3¼ cM lang, aanmerkelijk langer dan de buik en stevig vergroeid met bijna de geheele voorzijde van dezen. Zoom zeer scheef op den hals geplaatst, smal, met 3 breede, zeer korte, stompe, teruggekromde lobben. Zoom en buitenzijde van het bloemdek donkerpurper, de keel geel. Vrucht onbekend. Twijgen aan den top zachtharig. Forsche, met behulp der bladstelen klimmende heester. 3,00-10,00. Juni, Oct., Nov. Alleen op en om het Pengalengan-plateau (Preanger-Regentschappen), op en boven 1600 M zeehoogte gevonden in schaduwrijke bosschen, vrij zeldzaam. *A. coadunáta* BACKER.

Een vorm, waarvan de zoom van het bloemdek zwavelgeel is, werd naar den ontdekker Dr. J. BOSSCHA var. **Bosschái** genoemd.

Bladeren minder dan $1\frac{1}{2}$ maal zoo lang als breed, hart-cirkelvormig, met diep uitgeranden voet en kort toegespitsten, vrij spitsen top, 10-30 cM bij 14-29 cM, van onder ijl behaard, van boven kaal. Bloemen alleenstaand of paarsgewijs in d. bladoksels, haar stelen al of niet met een rond schutblad. Bloemdek van buiten kaal, de buik omgebogen, de hals ongeveer even lang als de buik, niet met dezen vergroeid, zoom vlak, met 3 korte, breede, min of meer toegespitste lobben. Bloemdek van buiten groenachtig, van binnen in de keel met een purperen ring, de zoom purper geaderd. Vrucht langwerpig-rolrond, stomp 6-hoekig, 8-9 cM lang. Hoog klimmende heester. 3,00-6,00. Inheemsch in Noord-Amerika, op Java soms als sierplant in tuinen. *Duitsche Pijp - Dutchman's pipe, -Moffepijp, -Pijpekop*. † A. Sípho L'HÉRIT.

BATAVIASCHE CAUSERIEËN.

V.

Elken dag was hij te zien; steeds zat hij op denzelfden tak van de Kembang Sepatoe struik, op het achtererf van de Prins-Hendrikschool. Stil als een standbeeld zat hij daar, loerde met scherp blik naar de in het felle zonlicht rondfladderende Glazemakers.

Daar strijkt een Tjapoeng op de punt van een takje neer, bliksemsnel schiet de felle roover op 't dier af en vliegt met zijn buit naar zijn observatiepost terug. Niet ver van de Kembang Sepatoe-struik groeit een Agaveplant met scherpe stekels aan de uiteinden der bladeren. Dat is zijn voorraadschuur, daar wordt het arme slachtoffer aan de scherpe stekels vastgeprikt. Opnieuw zit thans de sluwe jager op buit te loeren. Niet altijd stelt hij zich tevreden met de kleine glazemakers, doch een arm muschje zal spoedig moeten ondervinden, hoe scherp de stekels van de agave zijn.

De roover, waarde lezer, was een klauwier, hier meer bekend onder den naam van Bëntet. Hij komt te Batavia veelvuldig in onze tuinen voor. Vooral stille grasvelden vormen voor hem een geliefd jachtterrein.

Toen ik indertijd nog een leerling van de Prins-Hendrikschool was, had ik het genoegen elken dag een bëntet op de Kembang Sepatoe-struik te zien zitten. In het begin merkte ik hem niet op, doch op een dag zag ik doode sprinkhanen en glazemakers netjes opgeprikt aan de puntige uiteinden der bladeren van een agave, die daar ook groeide. Ik dacht dadelijk aan de bëntet en was van plan goed op te letten of daar ook zulk een felle roover verblijf hield.

Op zekeren dag keek ik toevallig van mijn plaats naar buiten en zag hem op een neerhangenden tak zitten. Hij scheen hier al geruimen tijd een jachtterrein te bezitten, aangezien hij zich zoo vrij voelde op het erf van de school. Ik lette meer op dezen snaak en was tweemaal getuige van een aanval; een keer snapte hij een glazemaker, de tweede keer kreeg hij een jong muschje te pakken. Dit laatste gebeurde gedurende een vrij kwartier en was ik gelukkig bij machte tusschenbeide te komen; ik smaakte dan ook het genoegen 't arme muschje te redden.

Elken dag zag ik hem op zijn vaste plaats zitten, vooral tusschen 12 en 1 uur; juist als de zon het felst brandde, scheen onze roover in zijn element en dan was hij het meest actief.

De Bëntet *) is een klauwiersoort en een even groote roover als zijn Hollandsche collega. Hier komt hij veelvuldig voor zoowel in onze tuinen als buiten, waar men hem

*) (Cephaloponeus Bëntet). De afbeelding voor dit artikel werd welwillend afgestaan door Dr. K. W. DAMMERMAN; zij werd vervaardigd door den bekwamen Hollandschen teekenaar M. A. KOEKKOEK.